

Applikáció az ezredvégen

Poszler György könyvéről

A neves irodalomtörténész, esztéta terjedelmes új kötete tematikai sokszínűsége mellett strukturálisan egységes; a vizsgált szövegektől, témáktól – legyen szó akár Madách Imréről, a (poszt)modern magyar próza neves képviselőiről avagy a szellemtörténet nagy alakjairól – korunk releváns kérdéseire, kihívásaira kér és kap választ, sok esetben tág kontextusban értelmezve az adott műveket. A szép kivitelezésű és értő kezek által szerkesztett kötet írásainak relevanciáját nem lehet tagadni.

A mennyiben a kötet vizsgálatakor fenntartjuk hermeneutika és poétika kettősének elkülönítését, úgy értelmezve e fogalmakat, mint egy adott irodalmi szöveg avagy problematika megközelítésének két egymástól erősen eltérő, mégis egymást bizonyos értelemben feltételező módjait (1), nos, akkor Poszler György szövegeit egyértelműen hermeneutikai érdekelttségűnek nevezhetjük. Mégpedig azért, mert szerzőjüket láthatóan jobban érdeklik a kontextuális olvasatok, mint a művek szoros olvasata; sok esetben inkább intuitív módon (a szövegértelmezés egyik kulcsszava ez Poszler esetében), mint konkrét irodalomtörténeti „tények” figyelembevételével megkonstruált szöveggörnyezetek segítségével.

Míg egy inkább poétikai érdekelttségű interpretáció esetében – durván általánosítva – egy semlegesebb modalitású, „tudományzagúbb” diskurzus tűnik adekvátabbnak – gondolunk itt most például a narratológiai elemzésekre –, addig a hermeneutikai megközelítések esetében helyénvalóbb lehet talán egy lazább, a szorosabban vett tudományos stílustól távolabb álló beszédmód (2), ahogy ezt Poszler György írásainak esetében is megfigyelhetjük. Annál is inkább így van ez, mert az írások alapján a szerző helyét leginkább egy, a szellemtörténeti iskolát preferáló, a magyar irodalomtudományban elsősorban *Babits Mihály*, *Szerb Antal* és *Thienemann Tivadar* nevéhez köthető hagyományban határozhatjuk meg. Mindez több szinten is látható; a legfelső természetesen maga a beszédmód, amely modalitásában és stílusában leginkább talán Szerb Antaléhoz hasonlítható. A második szint a kötet szövegeiből kirajzolódó irodalomtudományos preferencia és „kánon” lehet. Terjedelmes és igen alapos írás foglalkozik például a szellemtörténet elméletével és fejlődésével (Egyetemes történet – sugalmazott költészet. A szellemtudomány változatai), a kötet egyik legérdekesebb írása pedig bizonyos értelemben önreflexívnek is tekinthető (Az önértékelés válaszfűtjai – Trianon és az irodalomtörténet-írás), amelyben a szerző éppenséggel a magyar szellemtörténeti hagyományról, egy kritikus történeti korszakban annak lehetőségeivel vet számot. A harmadik és igazán fontos szint pedig természetesen maguknak a szövegeknek a tárgyukhoz való viszonya lehet; az, hogy azok milyen módon közelítik meg és mire „használják” tárgyukat. A továbbiakban e harmadik szinttel foglalkozunk elsősorban, ebből remélvén kinyerni a kötet legfőbb jellegzetességeit.

A szerző értelmezéseinek kulcsszava az applikáció, amelynek két módjáról ez olvasható a „Nyers applikáció öt tételben” című írás bevezetőjében: „Az igazi megértés feltétele: a saját helyzetre alkalmazás. Benne érti meg az értelmező a szöveget és önmagát. A szöveget önmaga, önmagát a szöveg által. De az érett applikáció távlatos, történelmi, elfogulatlan-objektív alkalmazás. Ámde a nyers applikáció távlatatlan, pillanatnyi, elfogult-szubjektív alkalmazás. Az első elméleti aktus, hosszú távon orientál. A második gyakorlati aktus, rövid távon praktizál. Az egyik alkalmazza a művet, a másik használja.” (3) Úgy látni, hogy az

egész kötetet az applikáció hermeneutikai aktusának eme kétféle megközelítése és felhasználása jellemzi, noha az objektív-szubjektív ellentétpár kissé túlzónak tetszik, hiszen bármilyen hermeneutikai reflexió esetében az interpretátor személye révén az intelligere – interpretare – applicare (megértés – értelmezés – alkalmazás) folyamatában nem zárható ki a szubjektív mozzanat jelenléte, sőt az az értelmezés alapkövét jelenti. Nagy különbség van azonban természetesen egy, a saját előfeltevéseire folyamatosan reflektáló, illetve egy azokat figyelmen kívül hagyó értelmező között.

Bár a fenti idézet alapján úgy tűnik, hogy a „nyers” applikáció szinte csak negatív konnotációkkal rendelkezik, a kötet többi szövege alapján a helyzet ennél jóval árnyaltabb. Talán nem követünk el túl nagy hibát, ha Poszler György Babits, Németh László és Féja Géza irodalomtudományos munkásságát elemző írását egyben a kötet önértelmezéseként is kezeljük. Ezek alapján Babits és Németh László egymástól jelentősen eltérő, azonban mindkét esetben elméletileg igényes és árnyalt elemzést nyújtó szövegeit helyezhetnénk az egyik oldalra, szemben Féja Gézának e szövegek értelemkonstrukcióit is felhasználó, ám azokat nem teljesen értő, vulgarizáló írásaival. (4) Ez az elkülönítés egyrészt azonosítható az „esszéista irodalomtörténet-írás” két módjával, másrészt – kis túlzással – a nyers és érett applikáció differenciálásával.

Poszler György kötetének egyik legnagyobb érdeme, hogy a szakmai igényességet nem feladva, olyan hangon tud megszólalni, hogy az „egyszerű”, az irodalomelmélet különböző iskoláiban nem különösebben járatos olvasó figyelmét is felkeltheti. Mindez, egyesülve a szerző igen széleskörű tájékozottságával és azzal, hogy az irodalmat képes társadalmi relevanciával is „felruházni”, illetve korunkra vonatkoztatni értelmezéseiben, fontossá teszi ezt a könyvet az irodalom közvetítésének és átadásának szempontjából is.

Az azonban a Poszler György által is több esetben felhasznált „nyers” alkalmazás annyiban mindenképpen igényesebb a Féja féle „módszernél”, hogy esetében mindig jelen van a hermeneutikai reflexió mozzanata is, jelezve, hogy a megalkotott értelemkonstrukciók nem totalizáló, és az értelmezések minden esetben tisztában vannak saját parciálisukkal.

A két fajta applikáció együttes jelenléte látható például Poszler György érdekesítő Madách-értelmezésében („Vég vagy kezdet – Madách Imre történelme”). Az elméletileg árnyalt, sok kontextust mozgósító értelmezésbe magától értetődően illeszkedik a mű használata, azaz a „nyers” applikáció, anélkül, hogy teljes egészében kisajátítaná a

szöveget: „Nem szeretnék aktualizálni, de nem hallgatom el. E részben rejlik a mű léte-csés jóslata. Az akkori jelenről és jövőről, mai múltról és jelenről. Új olvasásban látható: A Falanszter nem egyszerűen London korrekciója. De London rossz jelenének, vadkapitalista jelenének rossz jövőbeli, álszocialista korrekciója. És ne feledjük: Ádám fellázad a Falanszterben, de Londonba vissza nem megy.” (5) Mindez jelzi, hogy érett és nyers applikáció viszonyát nem lehet csupán úgy megfogalmazni, hogy míg az egyik egy elméletileg igényes, széles látókörű olvasatát nyújtja az adott szövegnek, addig a másik egy, a szöveget pillanatnyi érdekeknek alárendelő, vulgarizáló olvasat (bár ez is elképzelhető). Inkább arról lehet szó, hogy a két módszer együttes használata új jelentésrétegekkel ruházhatja fel a vizsgált irodalmi szövegeket; oly olvasatokat téve lehetővé, melyek nem lemondva a hermeneutikai megközelítés igényes, (ön)reflexív jellegéről, konkrét történeti helyzetekben is relevánsak tünhetnek. A kötet legjobban sikerült szövegeinek talán ez a legfőbb erénye, arról nem is beszélve, hogy mindez lehetővé teszi a mai irodalomtörténeti kánonban némileg csekélyebb szerepet betöltő szövegek sok esetben termékenynek mondható értelmezését is, ahogy ezt egy helyen a szerző – némileg provokatíván és ironikusan – meg is fogalmazza Móricz Zsigmond prózája, pontosabban a

„Boldog ember’ kapcsán: „Mégkésett, közvetlen valósághoz kötött, társadalmi indíttatású irodalom? Valószínűleg igen. Tükrözésről – a jólneveltség okán – ne essék szó. De az ábrázolás fogalmát – az izléssértést is kockáztatva – vállalom. Bár lehet – a jól tájékozottság miatt – referenciális funkció is. Egyszóval szeretem, ha az irodalomban a befogadó a világ emberi és tárgyi alakzataiban önmaga gondjaira ismerhet, történelmi sorsára ismerhet.” (6) Ez a fajta olvasat tehát határozottan felvállalja az irodalom társadalom-ábrázoló funkcióját, azonban mindezt nem az egyetlen üdvözítő módként értelmezi, hanem olyanfajta megközelítésként, amelynek – bár az elmúlt években megérdemelten háttérbe szorult – igényes, kellően árnyalt és érzékeny olvasatban ma is funkciója és létjogosultsága lehet.

Miután a kötet írásai az irodalmi művek értelmezésénél legtöbbször elsősorban a történelmi kontextust mozgósítják, illetve több esszé hosszabb távú irodalmi folyamatokat, az irodalom felfogásának változásait teszi reflexiója tárgyává, azt is meg kell említeni, hogy a szövegek háttérében jól kidolgozott, elméletileg kiforrott történelemkonceptió működik. Az eddigiekkel összhangban elmondható, hogy ez a történelemfelfogás a szellemtörténeti iskolában gyökeredzik, a történelemben nem elmúlt korok lezárt, önmagában álló, önmagában tanulmányozandó entitását látva, hanem azt az önmegértés eszközeként kezelve. Ahogy Thienemann Tivadar híres és Poszler György által gyakran említett művében megjegyzi: „A múltat nem önmagáért, hanem a jelen kedvéért, a jelen szempontjából akarják látni. Az ember önmagát akarja megismerni mindenkiféle, ezért önmagát, a maga jelenének magyarázatát keresi a történelemben is.” (7) „Átfordítva” mindezt az általunk vizsgált kötet kontextusára, a vizsgált szövegek történelmi környezete mellett hangsúlyosan helyet kap az értelmező mindenkori történelmi helyzete is, és a létrejövő olvasat így a két kontextus egymást erősítő kölcsönhatásának produktuma, ahelyett, hogy az irodalom történeti jellegét csupán illusztrációként, zárójelbe téve kezelné, avagy éppen ellenkezőleg, egy adott mű geneziséből kívánná kinyerni az irodalmi szövegnek a teljes és lezárt jelentését.

Poszler György kötetének egyik legnagyobb érdeme, hogy a szakmai igényességet nem feladva, olyan hangon tud megszólalni, hogy az „egyszerű”, az irodalomelmélet különböző iskoláiban nem különösebben járatos olvasó figyelmét is felkeltheti. Mindez, egyesülve a szerző igen széleskörű tájékozottságával és azzal, hogy az irodalmat képes társadalmi relevanciával is „felruházni”, illetve korunkra vonatkoztatni értelmezéseiben, fontossá teszi ezt a könyvet az irodalom közvetítésének és átadásának szempontjából is.

Jegyzet

(1) Hermeneutika és poétika kettősének viszonyát Paul de Man boncolgatja viszonylag hosszasan és termékenyen Jauss első, az Egyesült Államokban megjelent kötetének előszavában. Magyar nyelven lásd: Jauss, Hans Robert (1997): *Recepcióelmélet, esztétikai tapasztalat, irodalmi hermeneutika*. Osiris, Budapest. 407.

(2) Természetesen felosztásunk esetleges és semmi esetre sem általános érvényű, könnyen lehetne valószínűleg éppen ellenkező előjeli példákat felhozni.

(3) Poszler György (2001): *Nyers applikáció öt tételben*. In: *Uő: Ezredvégi palackposta*. Krónika Nova, Budapest. 272.

(4) Vö.: „A valódi fejlődés Keménytől Adyhoz és Szabóhoz vezet. Feltörés az abszolutizmus ellen, alappélda a visszahódítás kezdetén, fontos útmutatás a visszahódításban. E koncepció szinte karikatúra- avagy pamflet-szerű folytatását adja Féja Géza háromkötetes irodalomtörténete.” (Poszler György: *Az önértékelés válaszútjai*, i. m. 106.)

(5) Poszler i. m. 117.

(6) Poszler György: „Rózsafa-vonóként nagy zöngésű húrhoz” – (ma?) i. m. 160.

(7) Thienemann Tivadar (1998): *Irodalomtörténeti alapfogalmak*. In: Bókay Antal – Vilček Béla (szerk.): *A modern irodalomtudomány kialakulása*. Osiris, Budapest. 159.